

HUGO CLAUS

EN DE LIEFDE ♥

Dit lesmateriaal voor de derde graad doorstroomfinaliteit is ontwikkeld door Dries Cromheecke (Sint-Lievenscollege Antwerpen) n.a.v. het auteursbezoek van Mark Schaevers in zijn klas.

Vragen of feedback zijn welkom via dries.cromheecke@slca.be.

Geraadpleegde bronnen:

Claus, Hugo. *De Oostakkerse gedichten*. Amsterdam: De Bezige Bij, 1955.

Claus, Hugo. *Het jaar van de kreeft*. Amsterdam: De Bezige Bij, 1972.

Claus, Hugo. *Je buik van pimpelmees*. Amsterdam: De Bezige Bij, 2013.

Claes, Paul. "Hugo Claus. De Oostakkerse gedichten" In *Lexicon van literaire werken*, onder redactie van Ton Anbeek, Jaap Goedgebuure en Bart Vervaeck. 1989.

de Geest, Dirk. "Hugo Claus als experimenteel dichter". In: *Het teken van de ram. Jaarboek voor de Claus-studie 2*: 185-207. 1996.

Schaevers, Mark. *De levens van Claus*. Amsterdam: De Bezige Bij, 2024.

Van Luxemburg, Jan. "Hugo Claus. Het jaar van de kreeft" In *Lexicon van literaire werken*, onder redactie van Ton Anbeek, Jaap Goedgebuure en Bart Vervaeck. 2007.

Wildemeersch, Georges. *Vrome wensen*. Amsterdam: De Bezige Bij, 2003.

Corresponderende eindtermen:

02.01 De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten.

02.03 De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten.

02.10 De leerlingen zetten eerder en nieuwverworven woordenschat in ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.

02.14 De leerlingen verwoorden de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten.

02.15 De leerlingen analyseren hoe in literaire teksten betekenissen worden gecreëerd met narratieve, retorische, poëtische en theatrale structuren en technieken.

02.16 De leerlingen gaan in interactie over de relevantie van literaire teksten voor hun leefwereld, voor de samenleving waarin ze leven en voor de samenleving waarin de teksten ontstonden.

I. DRIE LIEFDESGEDICHTEN

SONNET XV

Luister naar hoe Claus het gedicht voorleest op *VRT NWS* (tweede video):

Dichter, romanschrijver, modekenner: de mooiste beelden van Hugo Claus uit het VRT-archief

<https://vrtnews.be/p.dLAneBE4m>

Dit gedicht is relatief eenvoudig. De leerlingen kunnen de twee vragen vast zonder hulp van de leraar te lijf. Laat ze samenwerken per twee.

► **Waarover gaat dit gedicht? Formuleer de kerngedachte in een tweetal zinnen.**

De ik-figuur in dit gedicht heeft nagenoeg al zijn dromen, idealen en hoop opgeborgen. Slechts één passie of gekkigheid blijft nog overeind: zijn geliefde.

► **Met welke vaste dichtvorm heb je hier te maken? Pas de kenmerken toe.**

Dit is een sonnet.

- 14 verzen, gegroepeerd in twee kwatrijnen en twee terzines
- Eindrijm (ABAB CDCD EFE GFG)
- Volta – hier na het tiende vers

IK SCHRIJF JE NEER

Je kunt de leerlingen per twee laten nadenken over de eerste drie vragen, al zullen ze bij dit gedicht meer sturing nodig hebben van de leraar. Dat geldt zeker voor de laatste twee vragen.

Beschouw deze antwoorden hieronder als suggesties. Er zijn vast nog andere interpretaties mogelijk.

► **Wat wordt er bedoeld met 'Ik schrijf je adem en je lichaam neer / op gelijnd muziekpapier'?**

De ik-figuur van dit gedicht wil een gedicht schrijven over zijn geliefde; haar ziel, haar schoonheid.

(In deze antwoorden gebruik ik de voornaamwoorden 'hij' en 'zijn' om over de ik-figuur te praten, maar niets houdt je in principe tegen om deze ik-figuur als een vrouw te beschouwen)

► **En wat zou Claus bedoelen met het laatste vers?**

Terwijl de ik-figuur zijn gedicht schrijft, gaat het leven van zijn geliefde voort. Zij verandert, wordt mooier.

Misschien is zij zwanger?

- **Leid uit de tweede en derde strofe af met wat voor minnaar je te maken hebt.**

Hij doet veel beloftes (zie strofe 2), maar kan of wil die niet waarmaken.

De zin "ik heb niet eens ... voor je over" lijkt te suggereren dat hij van slechte wil is.

- **Leg uit hoe je de titel op twee verschillende manieren kunt interpreteren.**

Ik schrijf je neer → *ik schrijf een gedicht over je*

Ik schrijf je neer → *vergelijk met: ik sla je neer, ik schiet je neer – m.a.w. ik doe je geen eer aan, ik schiet tekort*

- **Waarom schiet de ik-figuur als minnaar tekort volgens jou?**

Tip: Kijk naar hoe Ramsey Nasr het gedicht verfilmd heeft om tot een interpretatie te komen.

<https://www.youtube.com/watch?v=JWi2VTpEzUs>

De dichter is zodanig bezig met zijn gedicht te schrijven, dat hij zijn onderwerp zelf uit het oog verliest. Hij verdwijnt in zijn eigen 'wereldje' en is blind voor wat rond hem gebeurt. In het filmpje zien we de dichter nooit opkijken van zijn typemachine. Zijn vrouw 'leeft' rondom hem en zijn huis wordt letterlijk afgebroken. Hij is blind voor haar schoonheid, want ziet haar gezicht nooit.

EEN VROUW (1)

Dit gedicht is het moeilijkste van de drie. Laat de leerlingen dit zeker benoemen en neem als leraar de leiding tijdens de analyse.

Het gedicht is afkomstig uit de bundel *De Oostakkerse gedichten* (1955) – typische Vijftigerspoëzie. De bundel werd opgenomen in de Canon van Vlaanderen en in de literaire canon van de KANTL.

→ <https://literairecanon.be/canon-2025/de-oostakkerse-gedichten>

→ <https://www.canonvanvlaanderen.be/events/de-oostakkerse-gedichten-van-hugo-claus/>

De bundel bestaat uit drie cycli (twee reeksen van 14 gedichten en een reeks van 17 gedichten). Dit is het eerste gedicht uit de tweede cyclus: "Een vrouw".

- **Ga op zoek naar woorden die met elkaar te maken hebben. Onderscheid drie betekenisvelden.**

DIEREN → meeuwen, buidel, klauw(zeer), jacht(ig), jacht(hoorn), dier

GEWELD → geweer, aanval, moord, splijt

VUUR → laaiend, hout, schicht, hitte, warmte

- **Dit is een van *De Oostakkerse gedichten*. Deze gedichtenreeks uit 1955 levert hermetische poëzie met religie, landbouw en seksualiteit als terugkerende thema's. Is dat ook hier het geval?**

RELIGIE → nagels, hout (≈ kruis van Christus) – gebogen, geknield – moeder (Maria), verrader (Judas). Ook is er sprake van een ziekte (klauwzeer), wat je kunt linken aan een bedevaartsoord (Oostakker in dit geval).

LANDBOUW → omvat, doorploeg en vel

SEKSUALITEIT → de vrouw verleidt de man (eerste en tweede strofe + eerste twee verzen van de derde strofe); waarna de man in actie schiet en er een intense vrijpartij ontstaat (de rest van de derde strofe). Lust en agressie (geweer, aanval, moord) lijken dicht bij elkaar te liggen. Let ook op het ritme in de derde strofe, dat onder meer bereikt wordt door de drieslagen (in hitte, in hars, in klatering / omvat, doorploeg en vel). Op het einde is er een orgasme (de vierde strofe).

Door middel van de betekenisvelden komen de leerlingen dichterbij de thematiek en betekenis van het gedicht. Toch blijft nog veel onduidelijk. Het gedicht blijft op zekere hoogte ongenaakbaar – en dat is wat Claus in feite beoogde.

De analyse kun je desgewenst verdiepen door nog twee thema's aan te snijden.

- **Collaboratie.** Een studie naar de tekstgenese bracht aan het licht dat in vroegere versies van de bundel het oorlogsthema veel nadrukkelijker aan bod kwam. Je kunt een oudere versie van het gedicht 'Een vrouw' erbij nemen en vergelijken. Zie hiervoor dit artikel op de website van het Letterenhuis: <https://letterenhuis.be/nl/content/de-oostakkerse-gedichten-progress>
- **Het Oedipuscomplex.** Wie het werk van Claus kent, weet dat hij bijzonder gefascineerd was door het Oedipusverhaal en regelmatig een incestthema in zijn verhalen en gedichten verwerkte. Ook hier lezen we over een 'moeder' en een 'buidel op de buik' – nochtans is dit een zeer erotisch gedicht. De 'bekende warmte' in de slotregel verwijst naar het vrouwelijk geslachtsorgaan: je zou kunnen beargumenteren dat die warmte effectief 'bekend' is, omdat we hieruit geboren werden.

GELIJKENISSEN

- **In het werk van Hugo Claus is er dikwijls sprake van een spanning tussen vrijheid en gebondenheid, ideaal en werkelijkheid, woord en daad, leugen en waarheid. Toon aan dat je dit ook terugvindt in de drie gedichten die je zonet las.**

Denk aan de paradox "aan u gebonden ben ik vrij" waar Mark Schaevers op wees in zijn lezing.

SONNET XV → dromen, idealen vs. ontzuivering

IK SCHRIJF JE NEER → beloftes die niet worden nagekomen

EEN VROUW (1) → de man is gebonden aan de vrouw (hoewel in de derde strofe de man nadrukkelijk als een actief personage naar voren komt, is het de vrouw die hem verleidt, op hem jaagt, zijn kegel splijt; haar warmte is bekend)

- **Dichters drukken heel wat zaken niet letterlijk, maar figuurlijk uit. Ze proberen hun gedachtes en emoties uit te drukken door een beeld op te roepen bij de lezer. Dat noemen we beeldspraak. Vergelijkingen, metaforen en personificaties zijn er de belangrijkste vormen van.**

- **Beeldspraak kan erg clichématig zijn. Je kunt het vervolg van deze zinnen vast raden ...**

Je lippen zijn zo rood als ... / Je glimlach schijnt als de ... / Mijn liefde voor jou is zo diep als ...

- **Hugo Claus blijft liever weg van platgetreden paden. Ga in elk gedicht op zoek naar een vergelijking, metafoor of personificatie die hoogst ongewoon is.**

Fataal als de uitvinding van het wiel

Dromen jaag ik naar de zolder waar de domme kinderen wonen

Mijn vrouw, mijn heidens altaar / dat ik met vingers van licht bespeel en streel / mijn jonge bos dat ik doorwinter / mijn zenuwziek, onkuis en teder teken

Terwijl je als een boomgaard in juli zwelt en bloeit

Deze laaiende vrouw

Als een jachthoorn hangt zij in mijn haar te tuiten

Zij splijt mijn kegel

...

POËTISCHE MIDDELEN

SONNET XV

- Gekruist rijm: eerste twee strofes
- Assonantie: infantiele profetische ziel, dolle kolder, kinkgedicht
- Vergelijking: fataal als de uitvinding van het wiel
- Metafoor: een dolle kolder, de laatste van mijn demonen
- Personificatie: de wereld is sterfelijk, onzekerheid geeft mij een kick, op dromen kan gejaagd worden
- Enjambement: de zolder / waar domme kinderen wonen, bericht / in dit gelovig klinkgedicht

IK SCHRIJF JE NEER

- Binnenrijm: 'bespeel' en 'streel'
- Assonantie: 'mijn heidens', 'teder teken', 'oor' - 'beloof' - 'horoscopen'
- Alliteratie: 'zenuwziek', 'teder teken'
- Anafoor: 'mijn' (3x in 1e strofe), 'en' in 2e strofe
- Metaforen voor de vrouw: 'heidens altaar', 'jonge bos dat ik doorwinter', 'zenuwziek, onkuis en teder teken' (Opvallend: de vrouw wordt met heidense en natuurlijke zaken vergeleken →

vrouw als iets natuurlijk, vruchtbaarheid, bron van leven, associatie met Moeder Natuur)

- Vergelijking: 'als een boomgaard in juli zwelt en bloeit'
- Personificatie: 'wordt het eeuwig geluk ook dodelijk vermoeid'
- Metoniem: 'je oor' = de vrouw
- Parallellisme: 'En ik heb geen huis, ik heb geen bed / ik heb niet eens verjaardagsbloemen voor je over'
- Opsomming: 'mijn vrouw, mijn heidens altaar, / (...) / mijn jonge bos dat ik doorwinter, / mijn zenuwziek, onkuis en teder teken /'
- Paradox: 'een of ander Oostenrijk'

EEN VROUW (1)

- Assonantie: schaterend haar, buidel – buik, moeder – goede, in staat van aanval, split – mijn
- Alliteratie: hitte – hars, gebogen – geknield
- Parallellisme: haar nagels naderen mijn hout / haar klauwzeer wekt mijn jachtige huid
- Personificatie: haar klauwzeer wekt ...
- Vergelijking: als een jachthoorn
- Drieslag: in hitte, in hars, in klatering omvat, doorploeg en vel

WOORDENSCHAT

In deze tabel vind je 'moeilijke' woorden die in de gedichten gebruikt worden. Het kan – zeker in sommige klassen – handig zijn om deze even te overlopen. Laat de leerlingen de betekenis noteren in de laatste kolom. Je doet dit idealiter vooraleer je aan de analyse van de gedichten begint.

Wijs de leerlingen en passant op verschillende woordleerstrategieën, zoals afleiden uit de context (laat ze naar de voorbeeldzinnen kijken), vergelijken met vreemde talen (bv. demon, infantiel ≈ enfant) of online opzoeken.

II. HET JAAR VAN DE KREEFT

Mark Schaevers stelde in zijn lezing Elly Overzier en Kitty Courbois voor.

Je kunt om de affaire met Kitty te kaderen eventueel een kort fragment tonen uit "Dockland: Hugo Claus, dichter, minnaar, rebel". Deze documentaire vind je op onderwijs.hetarchief.be. De relevante scène vind je vanaf 00:19:05 tot 00:22:18.

EEN ARTIKEL UIT *DE MORGEN* (7 november 2017)

► **Hugo Claus choqueeerde graag. Hoe bleek dit ook bij dit boek?**

Het boek gaat over alcohol, seks en drugs.

Het verhaal is gebaseerd op zijn relatie met Kitty en dat smeerde hij breed uit in de media.

► **Duid de korte inhoud van de roman aan in de tekst.**

Zie tweede alinea

► **Waarom lijkt dit boek op het eerste gezicht een vrij slap en alledaags verhaaltje?**

Het heeft heel weinig om het lijf: het lijkt een klassiek liefdesverhaaltje – een relatie met ongelijke verhoudingen, overspel, zwangerschap ...

► **Waarom is het volgens de auteur van dit artikel toch meer dan dat?**

De clichés van de liefde worden net een (herkenbaar) thema: bij elk nieuw lief geloven we weer in dezelfde sprookjes.

De wanhoop van de geliefden is goed beschreven.

Claus roept vragen op, maar beantwoordt ze niet. Er is weinig (goedkoop) gepyschologiseer.

► **Hoe waarheidsgetrouw is dit boek?**

Het is gebaseerd op zijn affaire met Kitty Courbois: zij stond model voor het hoofdpersonage Toni (en Claus voor Pierre).

Claus heeft zich 'geïnspireerd' door deze feiten, maar had niet als bedoeling om een compleet waarheidsgetrouw verslag te brengen.

► **Wat zou jij ervan vinden als je ex een boek over jou schreef?**

De bijhorende vragen kunnen de basis vormen voor een klasgesprek.

Benieuwd naar de reactie van Kitty Courbois?

Kitty Courbois zegt zich geen geweer te hebben aangeschaft, bovendien blijkt ze op het telefoontje van de verslaggever voorbereid te zijn: '[...] Er staan in het boek veel werkelijk gebeurde dingen. Vaak combineert hij twee zaken, maar hij trekt 't altijd naar zichzelf toe. Ik

neem 'm dat boek niet zo kwalijk. De publiciteit eromheen is een beetje beneden mijn niveau. Het is een persoonlijke wraak, hij wil expres iets kapotmaken, hij is een verwend kind dat z'n zin niet heeft gekregen. Die zelfmoordpoging van mijn ex-echtgenoot die hij in dat boek verwerkt, is smeerlapperij, maar hij weet zeer goed dat-ie afgaat. Iemand die hem vernedert, kwetst hij terug - dat is zijn stelling. Ik heb wel emotioneel last van dat boek gehad, ik moest 't gedurende een paar dagen verwerken. Ik wist trouwens dat-ie 't zou schrijven. Hij kondigde mij dat boek aan als "zijn klachtenboek". Het verbitterde, het eenzijdige wekt medelijden bij me op, een gevoel ook van "dood-maken", van kou. Stel je voor dat ik mijn dagboek zou publiceren! Dat zou dan Het Jaar van de Langoustine gaan heten. Op iets chiquer niveau, hè. Trouwens, ik wacht op m'n procenten, na al deze stof.'

Bron: Ischa Meijer. *De interviewer en de schrijvers.*

https://www.dbnl.org/tekst/meij012inte04_01/meij012inte04_01_0012.php

EEN AUDIOFILM VAN HET GELUIDSHUIS (2010)

De audiofilm werd uitgebracht op cd. De passage over de Dordogne vind je op track 4. Het duurt iets minder dan 19 minuten. Je kunt het luisterfragment ook online terugvinden, o.a. op Spotify ("Het jaar van de kreeft – deel 2", van het begin tot 18:50).

<https://open.spotify.com/episode/1anA7riwrhh4vhTTsh7XWe>

Om tijd te winnen in de les, kun je deze luisteropdracht als huistaak meegeven.

- ▶ **Wat vond je van deze 'audiofilm'? Was dit een aangename manier om een verhaal te beleven? Wist het verhaal je te boeien? Wat vond je van de personages? Staaf je oordeel met verschillende sterke en concrete argumenten.**

Deze vragen kunnen de basis vormen voor een klasgesprek.

- ▶ **Er zijn best wat strubbelingen en ergernissen tussen Pierre en Toni. Noteer enkele voorbeelden.**

Pierre gaat naar boven en hoopt dat Toni hem zal volgen. Hij doucht zich en maakt zich klaar voor seks, maar zij komt maar niet slapen. Hij wacht drie kwartier op haar.

Toni nodigt Muisje uit in hun bed.

Toni nodigt Tineke uit voor een autoritje, terwijl Pierre eerder aan een tête-à-tête dacht.

Pierre zegt vrij gemene dingen over kinderen.

Pierre ergert zich aan de vrienden van Toni.

Pierre slaapt enkele avonden alleen op zetel.

Pierre neemt Toni mee uit eten naar een chic restaurant, maar ze schopt er een scène.

Muisje noemt Pierre 'papa', waarop Toni zegt: "Dat is godverdomme je papa niet"

► **De relatie van Pierre en Toni is behoorlijk ambivalent. Leg uit.**

Naast de vele ruzies en ergernissen (zie de vorige vraag), blijven de twee wel aangetrokken tot elkaar en spreken ze dat ook uit. Ze zien elkaar, willen elkaar nooit missen. Ze hebben *makeup sex* (bijvoorbeeld na het rampzalige restaurantbezoek of op de terugreis naast de autosnelweg).

► **Lees op de volgende bladzijde twee fragmenten uit de originele roman van Claus. Zie je diezelfde relatiedynamiek hier terugkomen?**

Jazeker!

Fragment 1 toont een nogal teleurstellend telefoongesprek vol onuitgesproken verwachtingen en potentieel conflict. Toch gaat dit ook gepaard met de wens om samen te zijn en het goed te maken.

Fragment 2 vindt plaats na de definitieve relatiebreuk. Toni zegt letterlijk dat Pierre hem altijd ofwel "een nul of een godin" vond. Ook hier zie je weer een vreemde mix van aantrekken en afstoten, van slaan en zalven. Ze doen gemeen tegenover elkaar (hij lacht haar bv. uit), maar zijn ook lief ("ik zal nog wel een tijdje last hebben van jou").

► **Denk terug aan Claus' liefdesgedichten die je las. Welke parallel kun je trekken?**

Ook hier heb je een spanning tussen vrijheid en gebondenheid, ideaal en werkelijkheid, woord en daad, leugen en waarheid. Toni en Pierre kunnen niet met elkaar, maar ook niet zonder elkaar. Ook hier zijn er vage beloftes die niet nagekomen worden (cf. 'Ik schrijf je neer'), ook hier zijn er leugens (cf. 'sonnet xv'), ook hier liggen liefde en agressie dicht bijeen (cf. 'een vrouw (1)').

► **In welke mate komen Pierre en Toni overeen met Hugo en Kitty? Zoek het antwoord in Claus' biografie (zie blz. 12).**

Heel wat zaken zijn blijkbaar op feiten gebaseerd. Claus en Courbois gingen ook op reis naar de Dordogne en Claus hield een schriftje bij waarin hij alle irritaties en conflicten opschreef. Courbois gaf ook toe dat ze hier enorme ruzies maakten. Claus wou Courbois 'opvoeden', net zoals Pierre Toni meeneemt naar een sterrenzaak. Ook het bezoek van de verhuurder blijkt uit het leven gegrepen.

Dit is een ideaal moment om de leerlingen te wijzen op het belang van biografisch onderzoek voor de literatuurwetenschap. Het werk van de biograaf (in dit fragment bv. mensen interviewen en persoonlijke notities van een auteur nakijken) verrijkt onze leeservaring: door wat Schaevers hier neerpent, krijgt het verhaal meer betekenis.

► **Vertellers kunnen in hun verhalen terloops kleine aanwijzingen geven die de lezer, kijker of luisteraar een idee geeft over een toekomstige gebeurtenis. Dat noemen we *foreshadowing*. Waar heb je een voorbeeld gehoord in de audiofilm?**

Na het vluggertje langs de autosnelweg zei Pierre: "Nu ze dood is, is dit het beeld dat steeds weer opdoemt op mijn netvlies"

EEN FRAGMENT UIT HET LAATSTE HOOFDSTUK VAN DE ROMAN

- ▶ **Op het einde van het boek sterft Toni aan 'K'. Waar staat deze letter voor?**

K is een eufemisme voor "kanker". Het werd in de jaren '70 blijkbaar gebruikt.

K is natuurlijk ook de eerste letter van "kreeft", het sterrenbeeld van Toni. Kreeften (aldus de *Elle*) denken vaak terug aan vroeger, vinden liefdesrelaties erg belangrijk, kunnen nogal afstandelijk en wispelturig zijn, hebben de neiging om vaak te piekeren. Deze karaktertrekken passen volledig bij het personage Toni. Het Engelse woord voor het sterrenbeeld is trouwens "Cancer".

K is tot slot ook de eerste letter van "Kitty". Toeval?

- ▶ **Hoe reageert Pierre op dit nieuws?**

Weinig empathisch, nogal koud. Hij wil of kan geen afscheid van haar nemen en mist de kans om haar nog een laatste keer te zien.

→ Waarom reageert Pierre zo volgens de leerlingen? Wat vinden ze van zijn reactie?

- ▶ **Kitty Courbois – bij het verschijnen van dit boek gezond en wel – was behoorlijk ontdaan toen ze dit einde las.**

De bijhorende vragen kunnen de basis vormen voor een klasgesprek.

- ▶ **Welk vertelperspectief is er in dit boek?**

Personele verteller, vanuit het perspectief van Pierre.

- ▶ **Hoe betrouwbaar is deze verteller? Ga in alle voorbije romanfragmenten (ook die op blz. 11) op zoek naar redenen om hem te wantrouwen.**

Pierre fantaseert soms. Dit blijkt uit de laatste alinea van fragment 1 op blz. 11.

Ook de slotzin van fragment 2 geeft aan dat hij wel eens durft te liegen.

Hij beschrijft zijn relatie op blz. 13 als "kinderachtige wensdromen".

Ook op de laatste alinea van de eerste kolom op blz. 14 is Pierre aan het fantaseren.

In de voorlaatste alinea op blz. 14 worden de gebeurtenissen omschreven als "onwaarschijnlijk, ongeloofwaardig" en "als in een slechte film".

Een bijzonder betekenisvol citaat vind je in de originele roman op blz. 220. Het staat weergegeven in het grijze kader onderaan pagina 14.

- ▶ **Wat zou bijgevolg een mogelijke interpretatie van het einde van dit boek kunnen zijn?**

Misschien heeft Toni niet echt kanker, maar is dit Pierres rancuneuze manier om af te rekenen met een moeilijke relatie. Het zou niet de eerste keer zijn dat hij haar kanker toewent. In fragment 1 op blz. 11 zei Pierre al "De kanker kan zij krijgen". In het audiofragment dat de leerlingen beluisterden, was het dan weer Toni die Pierre met de ziekte vervloekte.